



عنوان: عوامل مؤثر بر ارتباط معلم و دانش آموز از دیدگاه معلمان: یک مطالعه پدیدارشناسانه

مریم عنایتی شبکلائی^۱، محمد باقری دادوکلائی^۲

اطلاعات مربوط

به مقاله

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر ارتباط معلم و دانش آموز از دیدگاه معلمان طبق رویکرد پدیدارشناسانه می باشد. ارتباط کیفی و مطلوب بین معلم و دانش آموز صرفاً یک کنش و واکنش ساده و یک جانبه نیست، بلکه تبادل دو سویه و کاملی است که در بستری از عوامل مؤثر بر آن شکل می گیرد و ساخته می شود. روش پژوهش کیفی از نوع پدیدارشناسی می باشد. مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۲ نفر از معلمان مقطع ابتدایی (۷ زن و ۵ مرد) مدارس دولتی شهرستان ساری ناحیه ۱ که به صورت هدفمند انتخاب شدند، در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ انجام شد. بر مبنای یافته های این مطالعه، سه عامل ویژگی های معلم، ویژگی های دانش آموز و عوامل بیرونی جز عوامل مؤثر بر ارتباط معلم و شاگرد محسوب می شوند که هر کدام از عوامل از چند مقوله تشکیل شده اند. ویژگی های معلم شامل (ویژگی شخصیتی معلم، نحوه برخورد و سبک ارتباطی، دانش و جایگاه علمی معلم، سبک کلاسداری معلم و انگیزه معلم)، ویژگی های دانش آموز شامل (ویژگی شخصیتی دانش آموز، وضعیت تحصیلی دانش آموز، مهارت های زندگی و پیوندجویی و نیاز پیوندجویی و تعلق) و عوامل بیرونی نیز شامل (خانواده، امکانات مدرسه و تامین نیازهای دانش آموز) می باشد.

کلید واژگان

ارتباط مؤثر، معلم، دانش آموز، پدیدارشناسانه

^۱. دکتری روان شناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، مازندران، ایران maryamenayati30@gmail.com

^۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه تهران، تهران، ایران ایمیل: Mohammadbagheridd19@gmail.com

مقدمه

امروزه در اغلب کشورها تعلیم و تربیت به عنوان صنعت رشد قلمداد میشود. در عصرما قدرت و توانایی بالقوه تعلیم و تربیت جهت ترقی و پیشرفت، آشکار شده است. کشتورهای که آگاهانه، تعلیم و تربیت را به خدمت گرفته اند موفق شده اند در رسیدن به هدف های خود این قدرت را بالفعل سازند و تغییرات مطلوب را در عرصه های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به وجود آورند. البته هدف کلی تعلیم و تربیت در هر جامعه این است که افراد آن طبق الگو، اعتقادات، ارزش های فرهنگی، دینی، اجتماعی و سیاسی جامعه بار آمده، به اعضای مفید و شایسته مبدل شوند (سلطانی فلاح، باقری دادوکلایی، ۱۴۰۱). حال پرسش بنیادینی که در این قسمت به وجود می آید این است که عنصر موثری که می تواند در نظام تعلیم و تربیت افراد را به طور موثر و به اعضای شایسته مبدل کند کدام است؟ تعلیم و تربیت کاری وقت گیر، پرتمر و درعین حال دشوار است که در آن معلمان که نقطه آغاز هر تحول آموزشی و پرورشی اند، بیشترین و برترین نقش را برعهده دارند. عهده دار بودن این نقش معلم ایجاب می کند که گروه های مختلفی از افراد رفتار و عملکرد او در محیط آموزشی را قضاوت کنند، از جمله این گروه ها می توان مسئولان منطقه مدیران والدین و دانش آموزان را نام برد کرد در این میان دانش آموزان به دلیل حضور مستقیم در موقعیت آموزشی ارتباط نزدیک تری نسبت به سایر عوامل قضاوت کننده و معلمان دارند و نوع نگرش آنها تاثیر فراوانی بر فرایند یادگیری دارد (عبدی زرین، علیاری، ۱۳۹۹). مدرسه، اولین محیط اجتماعی بعد از خانه است که کودک وارد آن میشود و بسیاری از مهارت های روانی، ارزشها، هیجانات و باورهای کودک در مدرسه ساخته میشود. عوامل مختلفی وجود دارد که باعث میشود دانش آموز جذب مدرسه شده و یا از آن طرد شود. معلم به عنوان نیروی درجه اول مدرسه می تواند نقش پر رنگی در رابطه با جذب و طرد دانش آموز داشته باشد. معلم و دانش آموز، حداقل یک چهارم از زمان روزانه خود را در مدرسه می گذرانند و برقراری ارتباط مؤثر بین آنها باعث بهبود احساسات نسبت به رویدادها و فرایندهای مرتبط با مدرسه و تحول کیفیت آموزش و یادگیری می شود (لاری و همکاران، ۱۳۹۸). زمانی که معلم یک رابطه با کیفیت و سازنده با دانش آموز خود برقرار کند، این توانایی را خواهد داشت تا در رابطه با رویکردهای یادگیری شاگردانش و انگیزه آنان به دست آورد. روابط معلم دانش آموز اینگونه می تواند نگرش خاصی به، دانش آموزان در مورد محیط مدرسه دهد و رفتار آنها را در موقعیت های اجتماعی پیش بینی کند. دانش آموزانی که روابط توأم با صمیمیت را در رابطه با معلم خود تجربه میکنند، از مدرسه بیشتر لذت میبرند و رابطه مطلوبی با همسالان دارند. حیدری لقب و همکاران (۱۴۰۰) معتقدند که بدون ایجاد یک رابطه خوب و اثرگذار، یادگیرندگان ممکن است در برابر قوانین و رویه ها مقاومت کنند و پیامدهای ناگوار انضباطی را متحمل شوند. رابطه با کیفیت معلم - دانش آموز از یادگیری بلندمدت دانش آموز حمایت می کند. ابعاد رابطه با کیفیت معلم - دانش آموز، اعتماد یا حمایت، ارتباط و از خودبیگانگی می باشد. همچنین الیور و آرچامبولت (۲۰۱۷) اعتقاد دارند که توانایی معلمان در ایجاد رابطه مثبت و حرفه ای با دانش آموزان احتمال موفقیت آنان را در مدرسه و زندگی آیندشان تضمین می کند. ایجاد ارتباط معقول و منطقی معلم و دانش آموز در شبکه و سیستم ارتباطی مدرسه، ضرورت اجتناب ناپذیری است که موجب موفقیت آن در امر تعلیم و تربیت میشود (آزاده و محمدی، ۱۳۹۹). دانش آموزان نه تنها تجربه های کافی برای شناخت و تشخیص مصالح بلندمدت خود را ندارند، از نظر ساده اندیشی و صاف و زلال بودن قلب و اندیشه خود، تحت تاثیر رفتار و روابط افراد اهم از رفتار باطنی و خالصانه و رفتار ظاهری قرار میگیرند. این تاثیر آنقدر زیاد است که با قاطعیت میتوان گفت، مدیران و معلمان نمیتوانند بدون تاثیر مثبتی که از طریق رفتار و روابط خود بر دانش آموزان میگذارند، در تغییر رفتار یا تعلیم و تربیت آنها موفق شوند. مطابق نظر کوین (۲۰۱۹) روابط معلم - دانش آموز یکی از قوی ترین عناصر محیط یادگیری است. روابط معلم - دانش آموز پایه های بافت اجتماعی را که در آن یادگیری اتفاق می افتد را شکل میدهد و عامل اصلی است که بر توسعه دانش آموزان، درگیری در مدرسه و انگیزه تحصیلی آنها تاثیر میگذارد. پژوهش های بسیاری بر اهمیت رابطه معلم و شاگرد تاکید کرده اند از جمله حسینی مقدم (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان بررسی جایگاه معلم در شکل گیری تربیت اسلامی دانش آموزان به این نتیجه رسیده است که نقش مهم در تربیت دانش آموزان بر هیچ کس پوشیده نیست. ارتباط نزدیک بین معلم و دانش آموز و نفوذی که معلم بر دانش آموز دارد نقش مهمی در سلامت فکری و روانی وی دارد. معلم الگوی خوبی برای دانش آموز است و سعی م یکنند مانند او رفتار نمایند. معلم فقط یک آموزگار نیست بلکه مه متر از آن، یک مربی و یک الگوی با نفوذ است. یک معلم خوب که با رفتار و گفتار پسندید هاش دانش آموزان را خوب پرورش م یدهد، بزرگترین خدمت را نسبت به اجتماع خود انجام م یدهد و به عکس یک معلم بد اخلاق و بد رفتار و منحرف که با رفتار بد خود، دانش آموزان را به انحراف و تباهی می کشاند. آزاده و محمدی (۱۳۹۹) در

پژوهشی تحت عنوان شناسایی مسائل روابط معلم-دانش آموز از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی: یک مطالعه پدیدارشناسی به این نتیجه رسیده‌اند که از دیدگاه معلمان مدیریت کلاس درس (تبعیض بین دانش آموزان، نحوه اداره کلاس درس، سبکهای تدریس معلم، توجه معلم به دانش آموز، وجود فاصله بین معلم و دانش آموزان)، فضای فیزیکی و آموزشی (مناسب نبودن منابع آموزشی، فضای فیزیکی نامناسب کلاس درس)، مسائل فردی دانش آموزان (انگیزه پایین دانش آموزان، اعتماد به نفس پایین دانش آموزان)، نظام کلی آموزشی (مسائل مربوط به نظام آموزشی)، مسائل مربوط به والدین (روابط مدرسه و خانواده، عدم آگاهی والدین از فرایند صحیح آموزش، پیش داوری های والدین از معلم و مدرسه) و مسائل مربوط به معلم و کادر مدرسه (کمبود دانش و تجربه معلم، مسائل فردی معلم، عدم هماهنگی معلم و کادر مدرسه) به عنوان مؤلفه های مسائل روابط معلم-دانش آموز شناسایی شدند. آریاپوران و اعتمادی زاده (۱۳۹۹) در مقاله ای تحت عنوان رابطه مدیریت کلاس مبتنی بر یادگیری اجتماعی-هیجانی و تعامل معلم-دانش آموز با سواد هیجانی دانش آموزان ابتدایی به این نتیجه دست یافته اند که رابطه مثبتی مدیریت کلاس مبتنی بر یادگیری اجتماعی-هیجانی و ابعاد آن با سواد هیجانی بود. همچنین بین نزدیکی معلم-دانش آموز با سواد هیجانی رابطه مثبت و بین تعارض معلم-دانش آموز با سواد هیجانی رابطه منفی وجود داشت. براساس نتایج رگرسیون سهم مدیریت کلاس مبتنی بر یادگیری اجتماعی-هیجانی و نزدیکی معلم-دانش آموز در پیش بینی سواد هیجانی مثبت و معنی دار بوده است. با توجه به یافته ها پیشنهاد میشود که مدیریت کلاس مبتنی بر یادگیری اجتماعی-هیجانی به معلمان آموزش داده شود و ارتباط معلم-دانش آموز نیز در برنامه های ضمن خدمت معلمان گنجانده شود. نتایج پژوهش شفيعی و همکاران (۱۳۹۹) تحت عنوان تاثیر ارتباط معلم با دانش آموزان در کمروبی دانش آموزان ابتدایی حاکی از آن است که ارزیابی مثبت معلم از سوی دانش آموز، وی را به اشتیاق بیشتر جهت حضور در مدرسه و برقراری ارتباط با معلم رهنمون می سازد اما در صورتی که دانش آموز معلم خود را مثبت ارزیابی نکند، از برقراری ارتباط با معلم خود کناره گیری می کند که در نهایت موجب کمروبی وی می شود. لاری و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیق خود مبنی بر ادراک معلمان از عوامل مؤثر بر ارتباط معلم دانش آموز: تحلیل پدیدارشناسی معتقدند که دیدگاه معلم درباره رفتارهای کلاسی و خصوصیات دانش آموز، که در ارتباط با او مؤثر است، مسیرهای کلاسی که برای ارتباط با دانش آموز قابل بهره بردار یاند، عوامل بیرون از دایره رابطه معلم و دانش آموز، که بر ارتباط آنها با یکدیگر اثر می گذارد، و ویژگی های خلقی، باورها و انگیزش معلم که در ارتباط او با دانش آموز مؤثرند، به دست آمد. این مؤلفه ها، دریافت ابعاد جامعی از دیدگاه معلم را پیرامون دغدغه پژوهش ممکن ساخت. نتایج این مطالعه، تبیین کننده بسترهای ممکن برای مداخله مثبت در رابطه معلم-دانش آموز است. با توجه به پژوهش های صورت گرفته، هدف از پژوهش حاضر رویکرد پدیدارشناسانه عوامل مؤثر بر ارتباط معلم و دانش آموز از دیدگان معلمان می باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر کیفی و از نوع پدیدار شناسی هست روش پدیدار شناسی به بررسی تجربیات واقعی افراد می پردازد هدف نمونه گیری فهم پدیده ی مورد نظر است و از این رو نمونه گیری مبتنی بر هدف است در این پژوهش نمونه ی تحقیق معلمان با سابقه ی ۱۰ تا ۱۵ سال مشغول به کار در مدارس دولتی مقطع ابتدایی نایک شهرستان ساری بودند روش نمونه گیری در این تحقیق بر اساس معیارهای نظری و میزان روشنایی بخش احتمالی شان برای تحقیق انتخاب شدن در این روش انتخاب آگاهانه ی شرکت کننده های خاص توسط پژوهشگر است که اطلاعات جدیدی ارائه گردد زیرا افرادی که بیشترین اطلاعات در زمینه ی موضوع مورد مطالعه دارند برای پاسخگویی به سوالات انتخاب می شوند بر این اساس تعداد مشارکت کنندگان در پژوهش بر اساس اشباع نظری تعیین شده و به ۱۲ نفر رسید. مصاحبه شوندگان از ۲ جنس زن و مرد و با سابقه ی شغلی ۱۰ تا ۱۵ سال بودن روش گردآوری اطلاعات با توجه به اینکه سوالات مورد پژوهش تا حدی مشخص بودن مصاحبه ی نیمه ساختار یافته است که اصلی ترین روش جمع آوری اطلاعات در پژوهش پدیدارشناسی می باشد زیرا موقعیتی را فراهم می کند تا شرکت کننده دیدگاه خود نسبت به دنیا را آن طور که تجربه کرده با استفاده از زبان و بیان خاص خود تشریح کند عید همکاران تحقیق مهمترین ملاک برای ایجاد اعتبار در تحقیقات کیفی ست پایان مصاحبه محقق بیانات گوینده را خلاصه و منعکس می کند تا از صحت و دقت بودن نوشته ها مطمئن گردد و پیش نویس گزارش را هم به اشتراک می گذارد تا اگر لازم بود عباراتی اضافه حذف جایگزین شود. قبل از ارائه ی سوالات مصاحبه شوندگان در جریان موضوع اهداف پیامدها کاربرد نتایج پژوهش قرار گرفتند و سپس در حین پاسخ دادن آنها اظهاراتشان با اجازه ی خودشان ثبت و یادداشت برداری شد رویکرد استدلالی به

تحلیل و تفسیر داده‌ها در این بخش استقراری سیاسی بود ابتدا کدهای باز و جزئی مشخص شده و بر اساس روابطشان با هم کدهای محوری و کلی ایجاد شدند سپس کدهای باز که بعداً شناسایی شدن در زیر گروه کدهای محوری قرار گرفتن مدت زمان مصاحبه هم بین ۲۰ تا ۳۰ دقیقه بوده است.

جامعه آماری این پژوهش همه معلمان مدارس دولتی مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ناحیه یک ساری می‌باشد. نمونه گیری در این پژوهش تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافته است و در نهایت نمونه پژوهش، شامل ۱۲ معلم مقطع ابتدایی (۷ زن و ۵ مرد) از مدارس مختلف می‌باشند. در ضمن برای اطمینان از تجارب ارتباطی، معلمان با سابقه ۱۰ تا ۱۵ سال انتخاب شدند.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیتی شرکت‌کنندگان در پژوهش

کد معلم	جنسیت	سابقه تدریس	پایه تدریس
۱	زن	۱۰	سوم
۲	زن	۱۲	دوم
۳	زن	۱۱	اول
۴	زن	۱۴	چهارم
۵	زن	۱۵	ششم
۶	زن	۱۰	پنجم
۷	زن	۱۳	چهارم
۸	مرد	۱۴	ششم
۹	مرد	۱۰	سوم
۱۰	مرد	۱۲	اول
۱۱	مرد	۱۵	پنجم
۱۲	مرد	۱۱	دوم

یافته‌ها

سوال اول پژوهش: به نظر شما خصوصیات معلم تا چه اندازه در برقراری رابطه مطلوب معلم و دانش‌آموز نقش دارد؟
بر اساس تحلیل نتایج مصاحبه‌های بدست آمده از معلمان در ارتباط با تاثیر ویژگی‌های معلم در برقراری ارتباط مطلوب بین معلم و دانش‌آموز، شامل پنج کد محوری ویژگی‌های شخصیتی معلم، نحوه برخورد معلم، دانش معلم، سبک کلاس‌داری و انگیزه معلم است. در جدول ۲ شاخص‌های بیانگر هر یک از این عوامل ارائه شده‌اند.

جدول ۲. شناسایی عوامل مربوط به تأثیر خصوصیات معلم در برقراری رابطه مطلوب

عامل	کدمحوری	کدباز
تأثیر ویژگی‌های معلم بر ایجاد رابطه مطلوب	ویژگی‌های شخصیتی معلم	معلم اعتماد به نفس بالایی دارد و احساس حقارت یا برتر بودن ندارد.
		معلم عزت نفس بالایی دارد و نسبت به خودش سخت گیر نیست.
		معلم تاب آوری و آستانه تحمل بالایی دارد.
		معلم نشانه‌های افسردگی و اضطراب ندارد.
		معلم کنترل تکانه ضعیفی ندارد و هیجانات خود را مدیریت می‌کند.
		معلم مسئولیت پذیر است.
		معلم در برابر استرس آسیب پذیر نیست.
		معلم بیماری جسمی و روانی ندارد.
		معلم معطوف به بیرون و برون گراست
		معلم انعطاف‌پذیری شناختی دارد.
		معلم تجربه‌پذیر است.
		معلم مثبت اندیش است و سطح امیدواری بالایی دارد.
		معلم پرانرژی و هیجان خواه است.
		معلم صبور، مهربان و متواضع است.
		معلم سازگاری اجتماعی بالایی دارد.
		معلم انگیزش پیشرفت بالایی دارد.
		معلم توانایی حل مساله دارد.
		معلم مهارت حل تعارض را می‌داند و در عمل به کار می‌برد.
		معلم خشم خود را کنترل می‌کند.
		معلم قاطع است و توانایی ابراز وجود دارد.

معلم با دانش آموز رفتار صمیمی دارد	نحوه برخورد و سبک ارتباطی معلم
معلم دانش آموز را قضاوت نمی‌کند.	
معلم به دانش آموز توهین نمی‌کند و او را مورد تمسخر قرار نمی‌دهد.	
معلم دانش آموز را تهدید نمی‌کند و او را با همکلاسی هایش مقایسه نمی‌کند	
معلم به دانش آموز اجازه ابراز وجود و اظهار نظر و بیان نیازها و احساسات را می‌دهد.	
معلم وقت لازم را برای شنیدن مشکلات دانش آموزان و پاسخگویی به آنها می‌گذارد.	
معلم نسبت به نیازهای روحی و روانی دانش آموزان بی تفاوت نیست.	
معلم شنونده خوبی است و هنر گفتن و شنیدن را داراست.	
معلم از دستور دادن های افراطی و نصیحت کردن های زیاد پرهیز می‌کند.	
معلم مدام از دانش آموز انتقاد نمی‌کند و به او برچسب نمی‌زند.	
معلم برای احساسات دانش آموز ارزش قائل است.	
معلم به دانش آموز توجه می‌کند.	
معلم به حریم شخصی دانش آموز احترام می‌گذارد.	
معلم پرخاشگری نمی‌کند.	
معلم خواسته ها و حد و مرزها را به صورت شفاف برای دانش آموزان بیان می‌کند.	
معلم به دانش آموز احترام می‌گذارد.	
معلم از حل مسائل و مشکلات دانش آموز، اجتناب نمی‌کند.	
معلم سلطه گر نیست.	
معلم در رابطه با دانش آموز، صداقت، عشق و همدلی دارد.	
معلم شروع کننده ارتباط است.	
معلم فضای روانی امنی را ایجاد می‌کند و اضطراب و رقابت را در کلاس حذف می‌کند.	دانش و جایگاه علمی
رشته تحصیلی با شغلش مرتبط است و معلم تخصص و دانش کافی از زمینه علمی و روانشناسی دارد.	
معلم دانش آموز را در فرایند تدریس سهیم می‌کند و مشارکت می‌دهد.	

معلم	معلم تسلط کافی در تدریس دارد و تکالیف سنگین و زیادی به دانش‌آموزان نمی‌دهد. معلم تمایزی بین دانش آموز قوی و ضعیف قائل نمی‌شود. معلم دانش و تمایل لازم را جهت استفاده از فناوری و روش های نوین آموزشی در کلاس را دارد. معلم در مقابل سوالاتی که برای دانش آموزان پیش می‌آید پاسخ لازم را می‌دهد. معلم انگیزش لازم را جهت یادگیری و پیشرفت در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. معلم موجب ایجاد ترس از شکست و سرخوردگی در دانش‌آموزان نمی‌شود. معلم مشوق های لازم را برای افزایش انگیزه به دانش‌آموزان ارائه می‌دهد. معلم مطالب درسی را به صورت مبهم برای دانش‌آموزان بیان نمی‌کند. معلم نمره محور نیست و به رشد توانایی علمی دانش آموز توجه می‌کند. معلم از طریق قصه گوئی، بازیهای هدفمند به چاش کشیدن دانش آموز و روش های پرسشگری، محتوای درس را جذاب می‌کند. معلم از بازندهای علمی و عملی در کنار محتوای آموزشی استفاده می‌کند.
انگیزه معلم	هدف معلم از تدریس و حضور در مدرسه، رفع تکلیف و صرفاً تأمین نیازهای مالی اش نیست. معلم از آموزش دادن و حضور در کلاس لذت می‌برد. حضور در مدرسه برای معلم خوشایند است. جمعیت دانش‌آموزان نسبت به فضای کلاس زیاد نیست. رنگ آمیزی مناسب فضای کلاس و مدرسه عدم کمبود امکانات آموزشی و تربیتی معلم دغدغه تأمین نیازهای اولیه و مالی خودش را ندارد معلم در مدرسه احساس امنیت روانی دارد. معلم از طرف اولیا و کادر مدرسه مورد حمایت عاطفی و توجه قرار می‌گیرد. ارتباط با دانش‌آموزان و همکاران برای معلم لذت بخش است. حداقل نیازهای معلم ارضا شده است.
سبک کلاسداری معلم	معلم از اهداف اشتباه دانش آموز و رفتارهایش آگاه است.

معلم وارد عرصه کشمکش قدرت با دانش آموز نمی شود و او را کنترل نمی کند.	
معلم از روش های تنبیهی برای کاهش یا حذف رفتارهای نامطلوب دانش آموزان استفاده نمی کند.	
معلم برای همه دانش آموزان حقوق یکسان و برابر قائل است.	
معلم اجازه بیان دیدگاه و افکار و احساسات را به دانش آموز می دهد و با مشارکت دانش آموزان قوانین کلاس را مشخص می کند.	
معلم از سلاح زور و قدرت برای کنترل کلاس استفاده نمی کند.	
معلم دانش آموز را همانگونه که هست می پذیرد و او را بدون قید و شرط دوست دارد.	
معلم به علائق دانش آموزان توجه می کند.	
معلم پیامدهای عدم اجرای قوانین را برای دانش آموزان توضیح می دهد و در اجرای آنها ثبات دارد.	
معلم به دانش آموز احترام می گذارد.	
معلم با دانش آموز در برنامه ریزی، سازمان دهی، اجرا و شرکت در فعالیت های روزمره اتحاد دارد.	
وظیفه و مسئولیت معلم، جهت دهی به دانش آموزان است.	
معلم مهربان و قاطع است.	
معلم مقتدر است نه مستبد و سهل گیر	
معلم منعطف است اما اجازه بی نظمی و هرج و مرج را به دانش آموزان نمی دهد.	
معلم راهنمایی می کند، دلگرمی می دهد، موفقیت دانش آموز را تشویق می کند، انگیزه می دهد، صدای دوستانه دارد و به او کمک می کند.	
معلم رهبر است نه رئیس.	

در ادامه به منظور سندسازی کد گذاری های باز و محوری به مواردی از صحبت ها بیانات نگرش ها و دیدگاه های مشارکت کنندگان پرداخته شده است.

اطلاع رسان کد ۱: معلم نه احساس بی کفایتی دارد و نه اینکه خودش را از دانش آموزان برتر میدانند و و حس رضایت دارد در ضمن به توانایی های خودش در تدریس و ایجاد رابطه ی موثر با دانش آموز باور دارد و تخصص علمی و عملی لازم را در دانش در آموزش و تربیت بچه ها دارد.

اطلاع رسان کد ۴: اخلاق خیلی مهمه معلم باید مهربان باشد و اگر از دست دانش آموز ناراحت شد پرخاشگری نکند و بتواند هیجانات خودش را مدیریت کند.

اطلاع رسان کد ۷: معلم باید برون گرا باشد و ارتباط با دیگران برایش خوشایند باشد و علاقه مند به حضور در جمع بچه ها باشد.

اطلاع رسان کد ۳: معلم نباید انتظار داشته باشد که همه‌ی خواسته‌هایش بدون چون و چرا اجرا بشود و سرسختانه اصرار به اطاعت دانش آموزان داشته باشد بلکه باید جاهایی کوتاه بیاید و مرتب باشد نقش معلم در کلاس باید رهبری باشد نه ریاست.

اطلاع رسان کد ۹: معلم اول باید خودش مهارت‌های زندگی مثل حل تعارض، کنترل خشم، حل مسئله، قاطعیت، ارتباط موثر را بلد باشد و بعد به دانش‌آموزان یاد بدهد.

اطلاع رسان کد ۱: معلم باید اول خودش را کامل بشناسد بداند که چه چیزهایی او را ناراحت، عصبانی، خوشحال یا با انرژی می‌کند و بعد دانش‌آموز خودش را بشناسد تا بتواند با او رابطه برقرار کند.

اطلاع رسانی کد ۲: معلم باید بتواند بدرفتاری‌های دانش آموز را تحمل کند و برای کم کردن و رفع آنها صبور باشد و در برابر مشکلات تاب بیآورد تا بتواند مسائل و مشکلات را حل کند.

اطلاع رسان کد ۱۱: معلم باید بداند که همه‌ی دانش‌آموزان شبیه هم نیستند و ویژگی‌ها و شخصیت و خصوصیات رفتاری خاص خودشان را دارند تا بتواند خودش را با آنها سازگار کند وفق بدهد و دچار قضاوت سوگیری ذهنی نشود.

اطلاع رسان کد ۱۰: اگر معلم از بیماری جسمی یا مشکلات روانشناختی رنج می‌برد باید خودش را درمان کند تا انرژی جسمانی روانی و سازگاری بالایی داشته باشد و بتواند رابطه‌ی شادابی با دانش آموز برقرار کند.

اطلاع رسان کد ۶: معلم باید خودش را در قبال دانش آموز مسئول و متعهد بداند و برای آموزش و تربیت بچه‌ها در حد توانش وقت و انرژی صرف کند و قاطعیت داشته باشد و سهل گیر و بی توجه نباشد.

اطلاع رسان کد ۵: معلم باید امیدوار به ایجاد تغییرات و بهبود مشکلات و رفع ضعف‌های دانش آموز باشد و در کنار آنها نقاط قدرت دانش آموز و نادیده نگیرد درست است که نیازهای مالی معلم‌ها باید تامین شود اما هدف اصلی معلم صرفا تامین نیازهای مالی نیست و انگیزه‌اش از تدریس و حضور در مدرسه میل رقابت درونی است.

اطلاع رسان کد ۸: معلم باید به دانش آموزان احترام بگذارد و بداند که آنها حقوقی دارند و اجازه‌ی ابراز نظر را به آنها بدهد و با مشارکت بچه‌ها کلاس را اداره کند و از مشوق‌های لازم برای ایجاد انگیزه استفاده کند. معلم از رفتارهای مخرب مثل مقایسه کردن، تهدید کردن و تنبیه کردن و سرزنش کردن، قضاوت کردن، تحقیر کردن استفاده نمی‌کند و فضای امنی را در کلاس برای دانش آموزان فراهم می‌کند.

اطلاع رسان کد ۱۲: معلمی که حداقل نیازهای اولیه‌اش تامین شود و درگیری ذهنی برای او رفع شده باشد با خیال راحت در کلاس حضور پیدا می‌کند. معلم هم نیاز به توجه و محبت و عشق و احترام دارد که اگر این نیازها در مدرسه برآورده شود احساس خشنودی می‌کند و می‌تواند ارتباط خوبی را با بچه‌ها برقرار کند. برخورد کادر مدرسه، اولیا، فضای کلاس و امکانات هم در روحیه‌ی معلم تاثیرگذار است.

سوال دوم پژوهش به نظر شما خصوصیات دانش آموز تا چه اندازه در برقراری مطلوب معلم شاگرد نقش دارد؟ بر اساس نتایج تحلیل مصاحبه‌هایی که به دست آمده از معلمان در ارتباط با تاثیر خصوصیات دانش آموزان در ایجاد ارتباط مطلوب معلم شاگرد نتایج بدست آمده شامل ۴ کد محوری سبک شخصیتی دانش آموز، مهارت‌های دانش آموز، وضعیت تحصیلی دانش آموز و حسن تعلق خاطر دانش آموز هست. در جدول ۳ شاخص‌های بیانگر هر یک از این عوامل ارائه شدند.

جدول ۳. شناسایی عوامل مربوط به تاثیر خصوصیات دانش آموز در برقراری ارتباط مطلوب

عامل	کد محوری	کدهای باز
		اعتماد به نفس بالای دانش آموز
		سلامت روان و عدم ابتلا به اختلالات روانشناختی

سازگاری اجتماعی بالا و توافق پذیری	سبک شخصیتی دانش آموز	نقش ویژگی‌های دانش آموزان بر
برون گرایی		
انعطاف پذیری شناختی بالا		
وجود حس تعلق و پیوندجویی به معلم و مدرسه		
عزت نفس بالا		
وجود حس نوع دوستی و همدلی و صبر و گذشت	مهارت‌های زندگی و اجتماعی	
وجود ویژگی‌هایی از قبیل مسئولیت پذیری، تعهدگرایی و میل به پیشرفت		
مهربان بودن		
گرم و پذیرا بودن در قبال دیگران		
تجربه پذیر بودن		
عدم وجود اهمال کاری و راحت طلبی		
علاقه مندی به برقراری ارتباط با دیگران		
نداشتن مشکلات خواب و بیماری جسمانی		
دارا بودن مهارت ارتباط موثر و هنر گفتن و شنیدن		
مهارت حل تعارض		
مهارت خودآگاهی و شناخت ویژگی‌ها، استعدادها، توانمندی‌ها و نقاط ضعف و احساسات و هیجانات خود		
داشتن مهارت نه گفتن و توانایی نه شنیدن		
مهارت ابراز وجود و قاطعیت و جراتمندی		
داشتن مهارت کنترل خشم و حل مساله		
تاب آوری بالا		
اعتماد به نفس و باور به خود		
عدم وجود کمرویی و اضطراب		
نداشتن افکار منفی از قبیل خودکم بینی، بی ارزشی		
مهارت و توانمندی در ایجاد، تداوم و حفظ رابطه با معلم و دیگران		

ایجاد رابطه مطلوب		روحیه گذشت و بخشش
وضعیت تحصیلی دانش آموز و انگیزش پیشرفت		عزت بالا و پیشرفت تحصیلی
		عدم تجربه شکست تحصیلی
		عدم وجود اختلال یادگیری
		وجود استعداد کافی در زمینه یادگیری دروس
		تنیل بودن دانش آموز در انجام تکالیف
		داشتن هدف و برنامه ریزی تحصیلی
		علاقه مند بودن به تحصیل و یادگیری
		داشتن تجارب مثبت و موفقیت های تحصیلی
		وجود انگیزه پیشرفت تحصیلی
		داشتن انگیزه موفقیت
		داشتن احساس خودکارآمدی تحصیلی
پیوند جویی و احساس تعلق خاطر		ارزش قائل شدن برای یادگیری
		تمایل حرف زدن با معلم
		احساساتش را ابراز می کند و در غیاب معلم اظهار دلتنگی می کند.
		در کارهایش از معلم راهنمایی و کمک می گیرد.
		معلم را الگو و سرمشق خود قرار می دهد.
		ارتباط کلامی و چشمی بیشتری با معلم دارد
		تمایل دارد نزدیک معلم باشد.
		رفتارهایی را انجام می دهد که توجه معلم را به خودش جلب کند.
		از تشویق و توجه معلم لذت می برد.
		از قوانین کلاس پیروی می کند.
		در مناسبت هایی مانند روز معلم برای معلم تدارک می بیند.

اطلاع رسان کد ۱: دانش آموزانی که برای خودشان ارزش قائل هستند و به توانایی های خودشان باور دارند و احساس خودکم بینی ندارند علاقه بیشتری به برقراری رابطه با معلم و همکلاسی های خودشون دارند.

اطلاع‌رسان کد ۲: دانش‌آموزی که مبتلا به اختلال سلوک نافرمانی مقابله جویانه بیش فعالی اضطراب اجتماعی افسردگی باشد توانایی برقراری رابطه‌ی موثر با معلم و دیگران را ندارد.

اطلاع‌رسان کد ۳: دانش‌آموزانی که تیپ شخصیتی برون‌گرا دارند علاقه‌ی بیشتری به ارتباط با دیگران دارند و گرم هستند و معلم هم ترغیب می‌شود که به او توجه کند.

اطلاع‌رسان کد ۴: دانش‌آموزانی که مهربان منعطف معاشرتی و صبور هستند و توانایی‌های همدلی و همدردی با دیگران را دارند رابطه‌ی مثبت‌تری را با معلم تجربه می‌کنند.

اطلاع‌رسانی ۵: دانش‌آموزانی که لجباز سمج اهل قدرت یک دنده و سرسخت نیستند راحت‌تر با معلم کنار می‌آیند.

اطلاع‌رسان کد ۶: دانش‌آموزانی که دارای تصویر ذهنی مثبتی از معلم هستند و تجارب خوشایندی را با معلمان قبلی خود داشتند تعامل بهتری با معلم دارند

اطلاع‌رسان کد ۷: دانش‌آموزانی که مهارت ارتباط موثر حل تعارض قاطعیت و ابراز وجود و خودآگاهی را یاد گرفتند و در عمل به کار می‌گیرند رابطه‌ی بهتری را برقرار می‌کنند.

اطلاع‌رسان کد ۸: دانش‌آموزانی که همرو و خجالتی نیستن به افکار در رابطه با نظر و قضاوت دیگران در مورد خودشان ندارند و برای خودشان و معلم ارزش و احترام قائلند رابطه‌ی خوبی را با معلم و همکلاسی‌هاش دارند.

اطلاع‌رسان کد ۹: وضعیت تحصیلی خوب و مناسب دانش‌آموز می‌تواند حس خوبی را در او ایجاد کند و روی اخلاق و رفتارش هم تاثیر مثبتی بگذارد.

اطلاع‌رسان کد ۱۰: دانش‌آموزانی که انگیزه‌ی پیشرفت تحصیلی بالایی دارند و مشکلات یادگیری کمتری دارند و یادگیری و موفقیت در ایشان برایشان ارزشمند است برای معلم احترام بیشتری قائل هستند حرف شنوی بیشتری نیز از او دارند و علاقه‌مند به ارتباط معلم هستند.

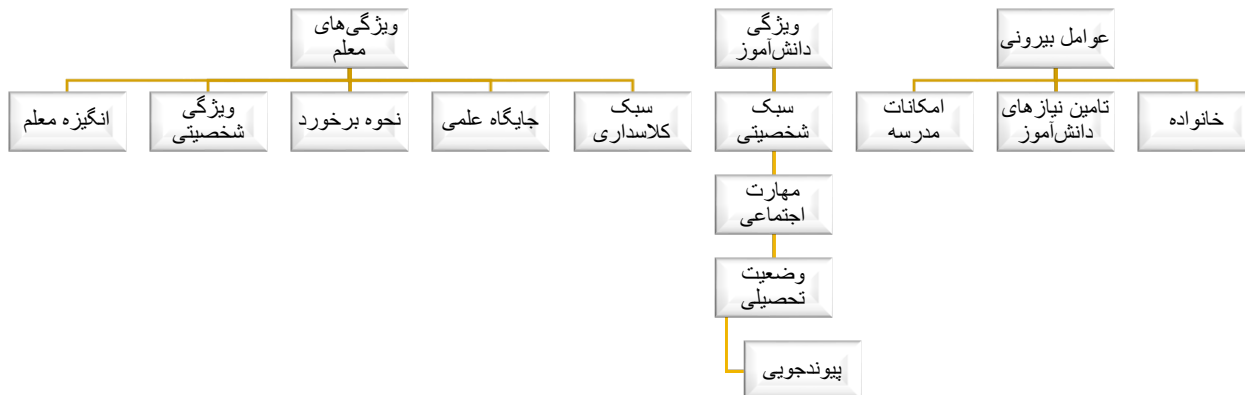
اطلاع‌رسان کد ۱۱: دانش‌آموزانی که معلمان‌شان را دوست دارند احساس تعلق خاطر به مدرسه و معلم دارند هر کاری را انجام می‌دهند توجه معلم را جلب کنند و او را الگو و سر مشق خود قرار می‌دهند و دوست دارند به او نزدیک شوند.

اطلاع‌رسان کد ۱۲: سطح درس بالای دانش‌آموز رعایت نظافت شخصی مرتب بودن رعایت نظم و مقررات توجه معلم را جذب می‌کند.

جدول ۴. شناسایی عوامل بیرونی تاثیرگذار بر رابطه مطلوب معلم و شاگرد

عامل	کدهای محوری	کدهای باز
		توجه به نیاز آزادی، امنیت، تفریح، قدرت و خود شکوفایی دانش‌آموز
		دادن آزادی‌های مجاز به دانش‌آموز
		فراهم نمودن فرصت‌هایی جهت تفریح و شادی بچه‌ها
		توجه به استعدادها و توانمندی‌های دانش‌آموزان
		تامین امنیت فیزیکی و روانی دانش‌آموزان
		ارضای نیازهای علمی و تربیتی دانش

آموزان	تأمین نیازهای دانش آموز	عوامل بیرونی موثر بر ارتباط معلم و شاگرد
امکانات کلاس مدرسه	امکانات و فضای مدرسه	
زیبا بودن فضای مدرسه		
جو آرام و شاد در مدرسه		
تعامل مدیر و معاون با معلم		
تعامل مثبت بین معلمان مدرسه		
تعداد دانش آموزان کلاس		
مساحت کلاس		
همکاری و مشارکت کادر مدرسه با معلم		
ایجاد امنیت روانی مدرسه		
عدم ایجاد حس رقابت بین معلمان توسط مدیر مدرسه		
رابطه خانواده با معلم	خانواده	
مسئولیت پذیری خانواده نسبت به دانش آموزان		
همکاری اولیا با معلم		
جایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده		
میزان تحصیلات والدین		
وجود احترام متقابل بین اولیا و معلم		
عدم وجود آسیب های اجتماعی از قبیل اعتیاد، بیکاری، فقر و ...		
درک کردن معلم و مشکلات و مسائل شخصی او توسط اولیا		
ارضای نیازهای فیزیولوژیکی و عاطفی دانش آموز در خانواده		
محدوده سنی اولیا		



نمودار ۱. عوامل مؤثر بر رابطه مطلوب معلم و شاگرد

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر ارتباط معلم و دانش آموز از دیدگاه معلمان طبق رویکرد پدیدارشناسانه می باشد. یافته های پژوهش بدین صورت می باشد که سه عامل ویژگی های معلم، ویژگی های دانش آموز و عوامل بیرونی بر رابطه معلم و دانش آموز اثرگذار می باشد. در جدول شماره ۲ که مربوط به ویژگی های معلم می باشد ۸۳ کد باز و ۵ کد محوری شامل ویژگی شخصیتی معلم، نحوه برخورد و سبک ارتباطی، دانش و جایگاه علمی معلم، سبک کلاسداری معلم و انگیزه معلم است. در جدول شماره ۳ که مربوط به ویژگی های دانش آموزان است ۴۸ کد باز و ۴ کد محوری شامل ویژگی شخصیتی دانش آموز، وضعیت تحصیلی دانش آموز، مهارت های زندگی و پیوندجویی و نیاز پیوندجویی و تعلق می باشد و همچنین در جدول شماره ۴ شاخص های مربوط به عوامل بیرونی است که شامل ۲۶ کد باز و ۳ کد محوری شامل خانواده، امکانات مدرسه و تأمین نیازهای دانش آموز می باشد. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش های لاری و همکاران (۱۳۹۸)، شفیع و همکاران (۱۳۹۹)، آزاده و محمدی (۱۳۹۹)، شیروانی شیر و همکاران (۱۳۹۸) و عبدی زرین و علیاری (۱۳۹۹) مشابه و با پژوهش های حیدری لقب و همکاران (۱۴۰۰)، حسینی مقدم (۱۴۰۰)، آریاپوران و اعتمادی زاده (۱۳۹۹) و میرهاشمی روته و شکری (۱۳۹۷) دارای نقاط افتراق می باشد. با توجه به نتایج پژوهش حاضر می توان گفت روابط معلم-دانش آموز یکی از قوی ترین عناصر محیط یادگیری است. روابط معلم-دانش آموز پایه های بافت اجتماعی را که در آن یادگیری اتفاق می افتد را شکل می دهد و عامل اصلی است که بر توسعه دانش آموزان، درگیری در مدرسه و انگیزه تحصیلی آنها تأثیر می گذارد. بسیاری از مطالعات مشخص کرده اند که ارتباط مثبت با معلمان رشد و پیشرفت دانش آموزان را ارتقا می بخشد. در مقابل، ارتباط منفی با معلمان از رشد و پیشرفت دانش آموزان ممانعت می کند. روابط معلم-دانش آموز نقطه ورودی منحصر به فردی برای مربیان و معلمان فراهم می کند تا محیط یادگیری و اجتماعی کلاس درس را بهبود بخشند. هنگامی که کودکان به محیط مدارس رسمی وارد می شوند، ارتباط با معلم پایه و اساسی برای انطباق موفقیت آمیز با محیط اجتماعی و تحصیلی می شود. مسلم است که چگونگی کیفیت ارتباط معلم و دانش آموز تا حد

زیادی روی یادگیری او تأثیر میگذارد. به عنوان دانش آموز، وقتی معلمان خود را دوست میداشتیم یا به آنها عشق می‌ورزیدیم، در خواندن درس‌هایشان سعی و تلاش بیشتری می‌کردیم و بیشتر یاد می‌گرفتیم. این مهم است که دانش‌آموزان نظر مثبتی نسبت به معلمان‌شان داشته باشند، چرا که رهبری معلمان در کلاس درس اثر زیادی در ایجاد محیط آموزشی مؤثر دارد و کیفیت رفتار میان فردی معلم و ارتباط با دانش‌آموزان نشانه‌ای است از کیفیت رهبری در کلاس درس. معلمان همیشه به قدری مشغول تدریس هستند که فرصتی برای مشاهده جزئیات صعود و نزول درگیری دانش‌آموز ندارند. رفتار میان فردی معلم و خوب بودن او جنبه‌های مهم از محیط کلاس هستند. روابط نزدیک با معلم‌ها، رشد اجتماعی-عاطفی سالمی را به وجود می‌آورد و همچنین منجر به سازگاری با مدرسه و موفقیت در مدرسه می‌شود و روابط منفی منجر به نتایج نامطلوب از جمله مسائل رفتاری، تنفر از مدرسه، مسائل سازگاری می‌شوند.

منابع

- سلطانی فلاح، امیرحسین، باقری دادوکلایی، محمد (۱۴۰۱). بررسی مبانی فلسفی تعلیم و تربیت در جزء سی قرآن کریم، دو فصلنامه اندیشه‌های فلسفی و کلامی، ۴(۱): ۲۰۷-۲۳۹.
- عیدی زرین، سهراب، علیاری، صابر (۱۳۹۹). تأثیر صمیمیت و بد رفتاری معلم بر اعتبار معلم، فصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلم، ۶(۱۰): ۳۳-۶۱.
- لاری، نرجس، حجازی، الهه، اژهای، جواد، بهرام، جوکار (۱۳۹۹). ادراک معلمان از عوامل مؤثر بر ارتباط معلم دانش‌آموز: تحلیل پدیدارشناسی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۱۸(۷۰): ۵۲-۸۰.
- حیدری لقب، طاهره، امین بیدختی، علی‌اکبر، طالع‌پسند، سیاوش (۱۴۰۰). اثر بخشی آموزش معلمان در مدیریت مؤثر کلاس درس بر پیامدهای انگیزشی و هیجانی: رابطه معلم - شاگرد و هیجانات تحصیلی، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۷(۴): ۱۴۹-۱۶۶.
- حسینی مقدم، معصومه السادات (۱۴۰۰). بررسی جایگاه معلم در شکل‌گیری تربیت اسلامی دانش‌آموزان، فصلنامه پیشرفت‌های نوین در مدیریت آموزشی، دوره ۲، شماره ۴: ۷۵-۸۶.
- آزاده، سیدعطاءالله، محمدی، رزگار (۱۳۹۹). شناسایی مسائل روابط معلم-دانش‌آموز از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی: یک مطالعه پدیدارشناسی، فصلنامه علمی تدریس پژوهی، سال ۸، شماره ۳: ۴۵-۷۴.
- آریاپوران، سعید، اعتمادی زاده، هدایت‌الله (۱۳۹۹). رابطه مدیریت کلاس مبتنی بر یادگیری اجتماعی-هیجانی و تعامل معلم-دانش‌آموز با سواد هیجانی دانش‌آموزان ابتدایی، فصلنامه علمی تدریس پژوهی، سال ۸، شماره ۱: ۵۹-۷۹.
- شفیعی، صابر، خیرایی، حسین، بشیری، فریبا (۱۳۹۹). تأثیر ارتباط معلم با دانش‌آموزان در کمرویی دانش‌آموزان ابتدایی، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، سال ۳، شماره ۲۹: ۱۱۸-۱۲۷.
- شیروانی شیرینی، علی، نوروزی، رضا علی، نعمت‌اللهی، سوسن (۱۳۹۸). تحلیلی بر مسأله رابطه بین فراگیر و معلم با تأکید بر رویکردهای نوین آموزشی، فصلنامه آموزش پژوهی، دوره ۵، شماره ۱۹: ۳۰-۴۷.
- میرهاشمی روته، زهراسادات، شکری، امید (۱۳۹۷). رابطه باورهای خودکارآمدی ادراک‌شده و تعامل معلم دانش‌آموز: نقش واسطه‌ای هیجانات معلم، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، سال ۶، شماره ۳: ۳۷-۵۲.

- Olivier, E., Archambault, I. (2017). Hyperactivity, inattention, and student engagement: The protective role of relationships with teachers and peers *Learning and Individual Differences*, 59 (2): 86-95
- Kevin, F. M., Van Bergen, P. (2019): Attributions and emotional competence: why some teachers experience close relationships with disruptive students (and others don't), *Teachers and Teaching. Journal of Teachers and Teaching*, 25(4): 334-357.